

Odgovor

Razmislek v zvezi z odgovorom dr. Sonje Sentočnik na recenzijo ddr. Barice Marentič Požarnik, objavljenim v prvi številki *Sodobne pedagogike* (2017)

V recenziji prevoda revidirane Bloomove taksonomije izobraževalnih ciljev in prevajalkinem odgovoru na to recenzijo je bilo zapisanih nekaj stališč do prevajalskega dela in nalog, ki so zanimiva za širše prevajalske kroge, saj se dotikajo temeljnih norm, po katerih poteka – ali naj bi potekalo – prevajanje strokovne literature v slovenščino. V mislih imam predvsem vprašanje, ali sme prevajalec besedilo popravljati oz. prilagajati, bodisi vsebinsko bodisi slogovno, in s tem povezano vprašanje, v kolikšni meri v prevodu prevzemati latinsko-grške tujke. Kot aktivna prevajalka (tudi družboslovnih in humanističnih besedil bi želela zapisati ob rob nekaj lastnih misli.

Za uvod poudarjam, da bom govorila o normah ali konvencijah, ki so uveljavljene v *slovenski* prevajalski kulturi, ne veljajo pa nujno v vseh kulturnih skupnostih. Treba se je namreč zavedati, da se nekatere norme, med njimi strpnost ali nestrpnost do raznoraznih izpustov, dodatkov in prerazporejanj besedila, pripadnikom posamezne kulturne skupnosti lahko zdijo univerzalne in samoumevne, vendar so v resnici vrednote, omejene na eno ali tudi več konkretnih skupnosti, ne pa samoumevne univerzalije. Zato v nadaljevanju ne govorim o tem, kaj naj bi bilo kategorično prav ali narobe, temveč kakšna je splošno sprejeta praksa na Slovenskem (s katero se osebno sicer povsem strinjam).

Prevajalec lahko postavi v središče svoje prevajalske strategije bodisi izvorno besedilo bodisi ciljno besedilo – prevod – in njegov kulturni kontekst. Tej drugi možnosti dajejo prednost »funkcijske« teorije prevajanja, kakršno sta v drugi polovici 20. stoletja utemeljila prevodoslovca Hans Vermeer in Katharina Reiss: prevod je treba podrediti funkciji, ki naj bi jo opravljalo izvorno besedilo, in ga ocenjevati po kriteriju, koliko mu to uspeva. *Še izraziteje je prenesla težišče na funkcionalnost* npr. poznejša prevodoslovka Christiane Nord: v nasprotju z izhodiščem K. Reiss, da prevajalski pristop odločilno kroji dominantna sporočilna funkcija izvornika (to bi pomenilo, da je mogoče vsako besedilo ustrezno prevesti le na en način), je po mnenju C. Nord glavna smernica pri prevajanju zelena sporočilna funkcija *ciljnega besedila*.

Te osredotočenosti na zeleno funkcijo ciljnega besedila seveda ne gre jemati absolutno, saj bi sicer opolnomočili tudi psevdoprevode, popolne priredbe, če se le prilagodijo ciljnemu jeziku in kulturnemu kontekstu. Vsekakor pa je po smernicah, ki jim sledijo slovenske založbe in prevajalci, namen prevoda zelo pomemben. In prav tu pride do bistvene razlike v pristopu k prevajanju leposlovnih in neleposlovnih besedil. Če namreč za leposlovna besedila, vsaj za pomembnejša in kakovostnejša, velja, da naj prevod kar najzvesteje poustvari vtis, tudi estetski vtis, ki ga napravi izvornik na svoje bralstvo, so neleposlovna besedila namenjena predvsem informiranju. Verjetno se je vsak prevajalec ali urednik neleposlovnih besedil že znašel v

položaju, ko je v izvorniku naletel na napako, od posameznih napačnih letnic ali citatov do celih odlomkov, npr. netočnega vsebinskega povzetka kake druge knjige. Ker bodo bralci iz ciljne kulture prevod predvidoma uporabljali kot referenčni vir, torej velja za prevajalčevo in/ali urednikovo dolžnost, da takšno napako odpravi. Posegi naj bi bili seveda karseda diskretni, minimalni, pa vendar – zavestno pustiti napake v besedilu bi bilo neetično do bralca.

Izjema so besedila, ki so na svojem področju klasika, a imajo danes prej vrednost zgodovinskega dokumenta, spomenika neke miselnosti, kakor pa naj sodobnejših strokovnih ali znanstvenih dognanj. Tak primer je znamenita knjiga umetnostnega zgodovinarja Johanna Joachima Winckelmanna iz šestdesetih let 18. stoletja, *Geschichte der Kunst des Altertums (Zgodovina umetnosti starega veka)*. Delo je bilo v svojem času prelomno, utrla je pot umetnostni zgodovini in klasični arheologiji, toda že kmalu po avtorjevi smrti so začela vznikat številna nova odkritja. Pojavljale so se nove, točnejše interpretacije in kronologija, zato so knjigo v naslednjih izdajah dopolnjevali in popravljali. Slovenska založba pa se je odločila za prevod nepopravljenega, prvotnega besedila kot pomembnega zgodovinskega dokumenta. Toda z izjemo primerov, kakršen je Winckelmannov, ko je besedilo tako rekoč muzejski eksponat, so vsebinski popravki prevajalca ali urednika navadno ne le zaželeni, ampak kar pričakovani. Drugačen pa je odnos do dopolnjevanja besedila z avtorskim gradivom, npr. s primeri iz ciljnega okolja; taki vložki so praviloma izrecno označeni kot prevajalske/uredniške interpolacije.

Če je spreminjanje do neke mere dopustno pri vsebini, velja to še toliko bolj za jezik besedila. V primeru revidirane Bloomove taksonomije se je pojavilo vprašanje, v kolikšni meri bi veljalo izraze, izpeljane iz latinščine ali grščine, sloveniti in v kolikšni meri obdržati. Pri tem je treba upoštevati, da se jezikovna politika od naroda do naroda razlikuje. Angleščina, denimo, ima zelo visok prag strpnosti do tujih »vdorov«: v prehodu iz stare v srednjo angleščino, od, recimo, *Beowulfa* do *Canterburyjskih povesti*, je angleški jezik prevzel številne romanske besede in se skoraj do nerazpoznavnosti spremenil, živahno prevzemanje besed iz različnih jezikov pa je nadaljeval tudi pozneje in si s tem ustvaril ogromno besedišče. Skratka, v angleščini so se številne besede latinskega izvora tako udomačile, da jih nihče več ne dojema kot tujke. Izraz kot glagol *detect*, izpeljan iz latinščine, torej v angleščini deluje nezaznamovano in sprejemljivo tudi v nestrokovnem kontekstu; celo v leposlovnem delu zlahka naletimo na stavek, kot je »Do I detect a note of reluctance in your voice?«, kar bi v slovenščini verjetno izrazili kot »zaznati«.

Nasprotno si nekateri drugi jeziki, na primer slovenščina ali islandščina, zaradi različnih zgodovinskih okoliščin prizadevajo za večjo jezikovno čistost in razvijanje izrazja v okviru »avtohtonih« možnosti. Pisci in prevajalci v slovenščini iščejo slovenske ustreznice ali celo kujejo nove izraze, temelječe na slovenskih prvinah (že povsem sprejeta »zgoščenka«). Seveda obstajajo tudi primeri, ko je distribucija tuje in domače besede različna in ko v nekaterih kontekstih zato kratkomalo moramo uporabiti tujko: uradni naziv diplomanta enega od študijev na Filozofski fakulteti v Ljubljani, denimo, ni »dipl. knjižničar«, temveč »dipl. bibliotekar«. Z izjemo takih izrazov pa besedilo, natrpano z besedami latinskega ali grškega izvora, v slovenščini dejansko deluje bolj tuje kakor v angleščini. »Detektirati«, etimološko ustreznico

k zgoraj omenjenemu angleškemu glagolu *detect*, bomo v slovenskem leposlovju redko našli. Sodeč po zadetkih na spletu (<http://www.najdi.si/najdi/detektirati>), se značilno pojavlja v tehničnih in strokovnih kontekstih; sama od sebe se ponuja razlaga, da zato, ker so imeli njihovi pisci ob temah, ki so jih obravnavali, pred očmi angleška besedila.

Iz angleščine namreč radi uvažamo nove, doslej neznane tujke in skovanke ali pa kakšno tujko ali skovanko začnemo uporabljati v pomenu, kakršnega v slovenščini doslej ni imela. Dober primer je beseda »koncept«, ki je bila omenjena v recenziji in v odgovoru: angleški *concept* je, sodeč po *Velikem angleško-slovenskem slovarju Oxford* (2005–2006), predvsem »pojem«, »predstava«, »ideja« (a tudi »zamisel«, »zasnova«), medtem ko je slovenski »koncept« še v zadnji izdaji *SSKJ* (2014) opredeljen zgolj kot »osnutek« ali »zamisel«, »zasnova«, »načrt«. Toda pod vplivom angleščine se je raba »koncepta« in pripadajočih izpeljank v pomenu »pojem« v slovenščini močno razširila. O takih premikih pri izrazju je sociolog dr. Jože Vogrinc pisal zanimivo in kritično rubriko v reviji *Monitor ISH* in leta 2015 izdal tudi knjigo *Pojmovne prikazni: rešeto humanistike*.

Kadar presojamo jezikovno zahtevnost za bralce izvirnika in za bralce prevoda, moramo torej upoštevati tudi razlike, ki jih kažejo jeziki v stopnji strpnosti do tujk, in se paziti »lažnih prijateljev«. Četudi uporabi prevajalec v ciljnem jeziku besedo, etimološko sorodno izvirni, ne bo nujno ustvarila enakega vtisa kakor izvirna – se pravi, da na besedilni ravni kljub formalni identičnosti ne bo zares »zvesta«.

Dr. Nada Grošelj